

Η ΑΙΓΑΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑΨΥΧΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

Ιωάννης Θ. Μάζης (Dr d' État)

Καθηγητής Οικονομικής Γεωγραφίας και Γεωπολιτικής Θεωρίας
Πρόεδρος Τμήματος Τουρκικών Σπουδών και Σύγχρονων Ασιατικών
Σπουδών, ΕΚΠΑ

Μάρκος Ι. Τρούλης (Dr / Post Doc.)

Διδάσκων Τμήματος Τουρκικών Σπουδών και Σύγχρονων Ασιατικών
Σπουδών, ΕΚΠΑ

Περίληψη: Η αιγαιακή πολιτική της Ελλάδος κατά τη μεταψυχροπολεμική περίοδο είναι καθ' όλα ενδεικτική των εγγενών προβλημάτων της ελλείψεως στρατηγικής κουλτούρας μεταξύ των εν Αθήναις ιθύνοντων. Επί του εν λόγω στοιχείου βασιζεται η ανάλυση εντός της παρούσης μελέτης και οι συμπαραρομαρτούσες συνέπειες επιχειρείται να υπογραμμισθούν. Αναμφιλέκτως, τα περιθώρια χαράξεως μίας διαφορετικής στρατηγικής πλεύσεως ήταν υπαρκτά εξαιτίας της μείζονος ανακατανομής ισχύος επί πλανητικού και περιφερειακού επιπέδου την επομένη της λήξεως του Ψυχρού Πολέμου, αλλά την προκειμένη συστημική ευκαιρία άδραξε μόνο η Τουρκία, με αποτέλεσμα την πλήρη διατάραξη της ισορροπίας ισχύος εντός του Αιγαιακού Αρχιπελαγικού χώρου. Συνεπώς, με γνώμονα την πάγια εκπεφρασμένη επιλογή διεθνοποίησης-ουδετεροποίησης του διαύλου Δαρδανελίων-Αιγαίου υπό νατοϊκή σκέπη, η Ελλάς ευρίσκεται ενώπιον της προκλήσεως υλοποίησης μίας αξιόπιστης αποτρεπτικής στρατηγικής. Επιτυγχάνει τον εν λόγω σκοπό, με άξονα και την κρισιμότητα περίοδο των δεκαετιών του 1990 και του 2000 ούσες μεταβατικές για την πορεία των διακρατικών συσχετισμών εντός του συμπλόκου της Ευρυτέρας Μέσης Ανατολής.

Λέξεις-κλειδιά: Αιγαιο, Ελλάδα, Τουρκία, Στρατηγική, Γεωπολιτική, Αναχωματικός Δακτύλιος, Ανακατανομή Ισχύος

1. Εισαγωγή

Εντός του παρόντος κειμένου, περιγράφονται και αναλύονται τα διακυβεύματα, οι προκλήσεις και οι συστημικές ευκαιρίες αφορώσες τις στρατηγικές πρωτοβουλίες και την εν γένει πολιτική της Ελλάδος στον Αιγαιακό χώρο κατά τη

μεταψυχροπολεμική περίοδο. Από κοινού με τα Δαρδανέλια, το Αιγαίο συνιστά αναπόσπαστο μέρος ενός εμπορευματικού διαύλου μείζονος σημασίας για την περιφερειακή κατανομή ισχύος, αλλά και με προεκτάσεις ως προς την πλανητικής εμβελείας διαμόρφωση των ισορροπιών μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων.¹

Προς τούτο, η στρατηγική συμπεριφορά των παράκτιων κρατών, Ελλάδος και Τουρκίας, ενέχει διακριτή αξία για τη γεωπολιτική της Ευρυτέρας Μέσης Ανατολής ιδιαίτερος κατά την επαύριον του τέλους του διπολισμού και εξετάζεται υπό το πρίσμα των εξής ερωτημάτων: Ποια σταθερά γεωπολιτικά δεδομένα επικαθορίζουν την κατανομή της ισχύος στο Αιγαίο και ποια συνιστούν τα νέα διακυβεύματα αναδυμένα κατά τη μεταψυχροπολεμική περίοδο; Ποιες πολιτικές-στρατηγικές πρωτοβουλίες ανελήφθησαν εκ μέρους της Ελλάδος και ποιος ήταν ο βαθμός αποτελεσματικότητός τους με διακύβευμα την εξυπηρέτηση των εθνικών συμφερόντων της χώρας;

Δίχως αμφιβολία, η μείζον γεωπολιτική σημασία του διαύλου Δαρδανελίων-Αιγαίου και η θέση των εμπλεκομένων δρώντων επί της κλίμακος ισχύος δεν επιτρέπουν εις τους ίδιους τον καθορισμό των εξελίξεων. Τούτος πραγματώνεται κατ' ουσίαν από τους υπερσυστημικούς δρώντες και δη τις κυρίαρχες ναυτικές δυνάμεις, όπως εν προκειμένω μεταψυχροπολεμικώς οι Η.Π.Α.. Ωστόσο, η στρατηγική των μικρών και μεσαίων δυνάμεων, όταν συμπλέκεται με επάρκεια ηγεσίας και βούληση σχεδιασμού, δύναται να απαντήσει κατά τρόπο ενεργητικό στις τιθέμενες – διακρατικού επιπέδου – προκλήσεις, ιδίως όσον αφορά την Ελλάδα η οποία διαθέτει συμφώνως προς το ισχύον Δίκαιο της Θαλάσσης, τον κυρίαρχο ρόλο στον Αιγαϊακό Αρχιπελαγικό χώρο.

Επί παραδείγματι, η θεμελίωση και εκτύλιξη πελατειακών σχέσεων (patron-client relations)² θα συνιστούσε μία τέτοιου είδους συμβολή μέσω της διασυνδέσεως συμφερόντων και της εμπέδωσης δεσμευτικότητας (commitment) μεταξύ της κυρίαρχης ναυτικής δυνάμεως και της επί της παρούσης εξεταζομένης ελληνικής περιπτώσεως. Τουναντίον, η αποτυχία χαράξεως μιας τέτοιας στρατηγικής συνιστά και την καθ' εαυτή αποτυχία της ελληνικής στρατηγικής στο Αιγαίο κατά τη μεταψυχροπολεμική περίοδο, όσον αφορά την αποτρεπτική φήμη, τη διαχείριση του τιθεμένου διλήμματος ασφαλείας και εν τέλει, την εξισορρόπηση της τουρκικής απειλής.

1. Μάζης, Ι. Θ. (1997) Γεωπολιτική ανάλυση του εμπορευματικού θαλασσιού διαύλου Δαρδανελίων-Αιγαίου. *Εισήγηση στο διεθνές συνέδριο με θέμα «Διεθνή Συλλογικά Συστήματα Ασφαλείας και ο ρόλος τους στη Ν/Α Μεσόγειο»*. Κέρκυρα, 27, 28, 29 Ιουνίου, Ιονικό Συνεδριακό Κέντρο.

2. Ifestos, P. (1992) Patron-client relations in the emerging security environment. *Jerusalem journal of international relations*, 14 (2), σελ. 37-38.

2. Το γεωπολιτικό συγκείμενο

Είναι ευνόητο ότι η εκτενής περιγραφή του γεωπολιτικού συγκειμένου στον Αιγαιακό χώρο είναι αδύνατη εντός της εκτάσεως του παρόντος κειμένου. Εντούτοις, δύνανται να υπογραμμισθούν ορισμένα σημαντικά δεδομένα συνδεδεμένα με τη συνολική θέαση της πραγματικότητας επί της ευρασιατικής περιμέτρου.

Το κατά Nicholas Spykman «κρηπίδωμα» (rimlands) ορίζεται ως η «ενδιάμεση περιοχή, ευρισκόμενη μεταξύ της ζώνης-άξονα και των περιφερειακών θαλασσών»,³ ενώ παραλλήλως σημειώνεται ότι «προς δυσμάς και προς νότο, η φύση προσέφερε τις πιο ευδιάβατες διόδους από την καρδιά της ηπείρου προς τον ωκεανό».⁴ Ο Αιγαιακός Αρχιπελαγικός χώρος ευρίσκεται στο επίκεντρο της εν λόγω αναλύσεως συνιστώντας μείζονα δίοδο προς τη μακιντεριανή ζώνη-άξονα της ευρασιατικής νήσου. Όπως τονίζει περί του Αιγαίου ο Ahmet Davutoğlu, συνιστά «το σημαντικότερο θαλάσσιο κομβικό σημείο της ευρασιατικής παγκόσμιας ηπείρου στην κατεύθυνση Βορρά-Νότου».⁵ Επί της προκειμένης γεωπολιτικής αναγνώσεως θεμελιώθηκε εν τω συνόλω της η μεταπολεμική αμερικανική υψηλή στρατηγική κυρίως με άξονα το Δόγμα της Ανασχέσεως (containment), αλλά αποτελεί και αρίστη αποτύπωση της μακραιωνής βρετανικής υψηλής στρατηγικής ως προς το σκέλος του ελέγχου των «σημείων πνιγμού» (chokepoints) προς αποτροπή της σταθερώς επιδιωκόμενης καθόδου των ηπειρωτικών δυνάμεων στα «θερμά νερά».⁶

Εν καιρώ Ψυχρού Πολέμου και υψίστου γεωστρατηγικού ανταγωνισμού, η σημασία του Αιγαίου υπήρξε καταφανής. Ωστόσο, τούτο δε σημαίνει ότι αυτή μειώθηκε μεταψυχροπολεμικώς. Τουναντίον, η δυναμική είσοδος της Ρωσικής Ομοσπονδίας εις το πλανητικό ενεργειακό παίγνιο, η διαπίστωση υπάρξεως κοιτασμάτων εντός της ίδιας της Αιγαιακής υφαλοκρηπίδος,⁷ οι νέες απειλές για τη διεθνή ασφάλεια εντός της Ευρύτερας Μέσης Ανατολής και ο μεταλλαχθείς στρατηγικός ρόλος της Τουρκίας κατέστησαν το Αιγαίο εκ νέου ένα πεδίο ανταγωνισμού και δυναμικής συγκρούσεως. Η ανακατανομή ισχύος, επερχόμενη μετά του τέλους του διπολισμού, προσέφερε συστημικές ευκαιρίες επεκτάσεως και διευρύνσεως της στρατηγικής προβολής ισχύος για την Τουρκία, εξέλιξη ενισχυόμενη προς πάσα κατεύθυνση εξαιτίας τόσο της διαλύσεως της Γιουγκο-

3. Spykman, N. (2004) *Η γεωγραφία της ειρήνης*. Αθήνα: Παπαζήσης. Σελ. 103.

4. Spykman, N. (2004) ό.π., σελ. 79.

5. Νταβούτογλου, Α. (2010) *Το στρατηγικό βάθος: Η διεθνής θέση της Τουρκίας*. 12^η εκδ. Αθήνα: Ποιότητα. Σελ. 267.

6. Ηλιόπουλος, Η.Ι. (2017) *Γεωπολιτική των θαλασσιών δυνάμεων: Η γεωγραφία της βρετανικής ισχύος 1815-1956, με συνεκτίμηση του Ανατολικού Ζητήματος και των ανταγωνισμών ισχύος στην Ανατολική Μεσόγειο*. Αθήνα: Λειμών.

7. Mazis, I. Th. (2018) Turkey, Israel, Greece: Reshuffling in the Eastern Mediterranean. *Civitas gentium*, 6 (1), σελ. 66.

ολαβίας (Βαλκάνια) όσο και της εξουθενώσεως του Ιράκ (Μέση Ανατολή) την επομένη της «Καταϊγίδος της Ερήμου». Ιδιαίτερος αναφορικός με τη δεύτερη περίπτωση, η Τουρκία κατείχε ζωτικά συμφέροντα ταυτιζόμενα με την πρόληψη διαίρεσεως του Ιράκ, την προστασία της τουρκμενικής μειονότητας, την εξόντωση του ΡΚΚ και την πρόληψη εμφανίσεως ενός εχθρικού, μη δημοκρατικού ιρακινού κράτους.⁸ Επί του βαλκανικού γεωγραφικού χώρου, η Τουρκία προέταξε την ενίσχυση των φίλων προς αυτήν κρατών της Αλβανίας και της Βοσνίας, σε συνδυασμό με την εργαλειοποίηση των τουρκικών και των μουσουλμανικών μειονοτήτων ως «στρατηγικών θυλάκων» προωθήσεως ηγεμονικών συμπεριόντων.⁹

Έναντι των ανωτέρω αναφερθεισών ιεραρχήσεων εκ μέρους της Αγκύρας, η Ελλάδα επέλεξε, κατά βάση, τη στρατηγική του κατευνασμού (appeasement) παραμένοντας εν πολλοίς «παθητικός παρατηρητής» της σταθερής πορείας του γεωγραφικού χώρου προς την ουδετεροποίηση και διεθνοποίηση διά της υπαγωγής σε νατοϊκή εποπτεία, ενδεχόμενο κατά τι εμφανές κρίνοντας εκ της συντηρήσεως και αδυναμίας αποτελεσματικής αποτροπής των προσπαθειών νομιμοποιήσεως των αναθεωρητικών (revisionist) τάσεων της Τουρκίας. Όπως έχει εγκαίρως επισημανθεί ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, εξ αποκρυπτογραφήσεως των στρατηγικών των Μεγάλων Δυνάμεων και των αντιστοίχων αποκρίσεων των ελληνικών και των τουρκικών κυβερνήσεων:

*«Αβιάστως μπορούμε να καταλήξουμε στο ότι η οδός Μπακού-Γκρόζνι-Νοβοροσίσκ-Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη είναι υψηλής «σημασίας», σε ό,τι αφορά το γεωπολιτικό και γεωστρατηγικό ρόλο του βορειοελλαδικού χώρου και του νησιωτικού πλέγματος του Αιγαίου, τα οποία θα ελέγχουν συμπληρωματικά μία από τις σημαντικότερες πετρελαιοεικές οδούς της Μεσογείου [...] Η νατοϊκή διαχείριση του αιγαίου χώρου σ' αυτήν την περίπτωση αποτελεί το καλύτερο γεωπολιτικό αντίβαρο και γεωστρατηγικό αντίμετρο των ναυτικών μητροπολιτικών Δυνάμεων».*¹⁰

3. Ανακατανομή ισχύος και συστημικές ευκαιρίες

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου σήμανε την εμπέδωση μίας νέας πραγματικότητας όσον αφορά την κατανομή των ρόλων, της ισχύος και των σφαιρών επιρροής εντός του πλανητικού συστήματος. Είναι προφανές ότι το γεωπολιτικώς κρίσιμο σύμπλοκο της Ευρύτερας Μέσης Ανατολής δεν απετέλεσε εξαίρεση, ενώ και η ισορροπία ισχύος στο Αιγαίο διαταράχθηκε ποικιλοτρόπως. Εν έτει 1992, το ελληνικό ακαθάριστο εθνικό προϊόν (ΑΕΠ) ανερχόταν στα 76,37 δις δολάρια, ο πληθυσμός της στα 10.127.600 άτομα, ενώ και ο αμυντικός προϋπολογισμός της

8. Μάζης, Ι. Θ. (2008) *Η γεωπολιτική της ευρύτερης Μέσης Ανατολής και η Τουρκία*. Αθήνα: Λιβάνης. Σελ. 204-205.

9. Νταβούτογλου, Α. (2010) ό.π., σελ. 200.

10. Μάζης, Ι. Θ. (1997) ό.π., σελ. 12.

χώρας άγγιζε τα 4,4 δις δολάρια με εμφανή δείγματα σταθεροποίησης καθότι παρέμεινε επί του εν λόγω ύψους καθ' όλα τα επόμενα έτη.¹¹ Επί παραδείγματι, το 1999, η Ελλάδα συνέχισε να διαθέτει 3,8 δις δολάρια στην άμυνα, ενώ η Τουρκία είχε ήδη φθάσει στα 10,1 δις.¹² Μετέπειτα, το 2013, οι ελληνικές αμυντικές δαπάνες είχαν καθοδική πορεία – εν σχέσει με τα προηγούμενα έτη και εξαιτίας της παρατεταμένης προσπάθειας δημοσιονομικής προσαρμογής – φθάνοντας τα 5,68 δις δολάρια εν συγκρίσει πλέον με τα 14,3 δις της Τουρκίας.¹³

Συνεπώς τεκμαίρεται ότι η ισορροπία ισχύος εντός του Αιγαιακού Αρχιπελαγικού χώρου μεταλλάχθηκε δραματικώς, με ταυτόχρονη ανάδυση ενός διλημματος ασφαλείας¹⁴ μειζόνων προεκτάσεων διά την ασφάλεια και τη συνεκτικότητα της Ατλαντικής Συμμαχίας ως προς το συγκεκριμένο «μέτωπο». Η μεταλλαγή της απειλής διαπιστώνεται θεωρητικώς επί τεσσάρων συγκεκριμένων οπτικών, συνιστώσων τις παραμέτρους μέσω των οποίων αυτή εμπεδώνεται και καθίσταται αντιληπτή.¹⁵

Η πρώτη παράμετρος στοιχειοθετούσα την ένταση της απειλής συνίσταται στους συντελεστές ισχύος, ήτοι στο σύνολο των δυνατοτήτων του (capabilities), η εξίσωση των οποίων στην ελληνοτουρκική περίπτωση καθίστανται ολοένα δυσχερεστέρα για την Ελλάδα. Γεωπολιτικοί δείκτες του προκειμένου μεγέθους δύνανται να είναι ο πληθυσμός, η στρατιωτική ισχύς, η βιομηχανική ή η τεχνολογική ικανότητα υπό σχετικούς όρους μεταξύ απειλούντος και απειλουμένου.

Η δεύτερη παράμετρος είναι η γεωγραφική εγγύτητα, η οποία είναι δεδομένη στον Αιγαιακό Αρχιπελαγικό χώρο. Ενόσω οι έννοιες του εδαφικού κράτους (territorial state) και της κυριαρχίας (sovereignty) είναι αρρήκτως ταυτισμένες μετά της φυσικής παρουσίας επί συγκεκριμένου χώρου, η γεωγραφική γειτνία-

11. The Military Balance (1993) NATO. *The Military Balance*, 93 (1), σελ. 49.

12. The Military Balance (1999) NATO and non-NATO Europe. *The Military Balance*, 99 (1), σελ. 58.

13. The Military Balance (2015) Europe. *The Military Balance*, 115 (1), σελ. 100 και 144.

14. Το δίλημμα ασφαλείας συνίσταται στην «κατάσταση που προκύπτει όταν τα μέτρα που αυξάνουν την ασφάλεια ενός κράτους ταυτόχρονα μειώνουν την ασφάλεια των άλλων», ως μία έκφραση του μηδενικού αθροίσματος, το οποίο χαρακτηρίζει τις διακρατικές σχέσεις. Jervis, R. (1978) Cooperation under the security dilemma. *World politics*, 30 (2), σελ. 178.

15. Walt, S. M. (1987) *The origins of alliances*. New York: Cornell university press. Σελ. 21-26. Η αντίληψη της απειλής προκύπτει ως αποτέλεσμα πολυοχιδών διαδικασιών μη εφαιπομένων με μαθηματικού τύπου υπολογισμούς. Κατά συνέπεια, η απειλή εκτιμάται και καθίσταται αντιληπτή κατά τρόπο υποκειμενικό και επιφορτισμένο με αστάθμητες μεταβλητές. Επί του συγκεκριμένου, ενδεικτικώς βλ.: Jervis, R. (1976) *Perception and misperception in international politics*. Princeton: Princeton university press.

ση καθορίζει το βαθμό δυνατότητας του κράτους να προβάλλει ισχύ και να εγείρει αξιώσεις.

Η τρίτη παράμετρος, έχουσα ήδη αποδειχθεί μέσω της συγκριτικής παραθέσεως των αμυντικών προϋπολογισμών, αφορά τη λεγόμενη «επιθετική ισχύ», ήτοι το απαύγασμα των συντελεστών ισχύος αποτελούντες εν τέλει τον κρίσιμο πυλώνα άμυνας και ασφάλειας και κατ' επέκταση την ύστατη φαρέτρα μέσω των επιτεύξεως της επιβιώσεως.

Η τέταρτη παράμετρος σχετίζεται με τις προθέσεις (intentions), οι οποίες είναι επίσης υπαρκτές ως προς την επιθετικότητά τους και συμπυκνώνονται επί του όρου του νεοοθωμανισμού περιγραφόμενου ως:

*«Ένα πνευματικό κίνημα, το οποίο υλοστήριζε την τουρκική επιδίωξη μιας ενεργούς και διαφοροποιημένης εξωτερικής πολιτικής στην περιοχή, βάσει της οθωμανικής ιστορικής κληρονομιάς. Οι νεοοθωμανοί οραματίζονται την Τουρκία ως τον ηγέτη του μουσουλμανικού και τουρκόφωνου κόσμου και ως κεντρική εξουσία στην Ευρασία».*¹⁶

Εν τοις πράγμασι, οι νεοοθωμανικές επεκτατικές προθέσεις συνιστούν συστημικό απότοκο, καθώς η ύπαρξη της ιδεολογικής τάσεως προϋπάρχει της λήξεως του Ψυχρού Πολέμου, αλλά η εν τοις πράγμασι εφαρμογή εδράζεται στην περιφερειακή ανακατανομή ισχύος κατόπιν της καταρρέουσας της ΕΣΣΔ, της Γιουγκοσλαβίας και του Ιράκ. Η προκείμενη εξέλιξη συνεπέφερε την παύση κρίσιμων διλημάτων ασφαλείας της Τουρκίας προσφέροντας τοιουτοτρόπως συστημικές ευκαιρίες ανελίξεως και αναλήψεως ηγεμονικών πρωτοβουλιών, όπως αυτές αποτυπώθηκαν διαμέσου των λόγων του άλλοτε Πρωθυπουργού και Προέδρου της Τουρκίας Turgut Özal:

*«Όπως κι αν εξελιχθούν τα πράγματα, θα αποτελέσουμε τους πραγματικούς συντελεστές και τα σημαντικότερα μέρη της καθεστηκίας τάξεως και του νέου συσχετισμού, ο οποίος θα εγκαθιδρυθεί στην περιοχή μεταξύ των Βαλκανίων και της Κεντρικής Ασίας. Εντός της εν λόγω περιοχής, δε δύναται να υπάρξει καθεστηκία τάξη ή πολιτικός συσχετισμός, ο οποίος να μας εξαιρεί».*¹⁷

4. Ελληνική αποτρεπτική αδυναμία

Το διαμορφωθέν παίγνιο εντός του Αιγαϊακού Αρχιπελαγικού χώρου και της Ανατολικής Μεσογείου αναφέρεται σε έναν επίδοξο ηγεμόνα ήτοι την Τουρκία και γειτνιαζουσες δυνάμεις ενδιαφερόμενες να τον αποτρέψουν. Όπως σημειώνει ο Alfred Mahan, «η περικύκλωση στις περιφερειακές θάλασσες του επίδοξου ηγε-

16. Μάζης, Ι. Θ. (2012) *Νταβούτογλου και γεωπολιτική*. Αθήνα: Ηρόδοτος. Σελ. 16.

17. Blank, S. J., Pelletiere, S. C. and Johnsen, W. T. (1993) Turkey's strategic position at the crossroads of world affairs. *Strategic studies institute of the US army war college*, σελ. 70.

μόνα συνιστά «κλειδί αποτροπής»¹⁸ και προφανέστατα το Αιγαίο αποτελεί μία τέτοιας γεωπολιτικής κατατάξεως θάλασσα. Η αποτελεσματική αποτροπή έγκειται στη δυνατότητα διατηρήσεως του status quo διά της παρεμποδίσεως καλλιέργειας συνθηκών, οι οποίες θα ηδύναντο σε μεταγενέστερη φάση να οδηγήσουν σε κλιμάκωση ή και θερμή σύγκρουση. Κατά συνέπεια, η ελληνική αποτρεπτική στρατηγική κατά την επαύριον της λήξεως του Ψυχρού Πολέμου απέτυχε παταγωδώς, υπό την έννοια ότι «αποτυχία της αποτροπής θεωρείται μια κατάσταση όπου ο αμυνόμενος δεν επιτοχγάνει τους σκοπούς του επειδή το επιτιθέμενο αναθεωρητικό κράτος «κερδίζει τον πόλεμο χωρίς πολεμική εμπλοκή», δηλαδή, καταναγκάζει τον αμυνόμενο να υποχωρήσει σε μικρό ή μεγάλο βαθμό».¹⁹

Η ελληνική αποτρεπτική αδυναμία σχετίζεται με τις εν γένει στρατηγικές επιλογές των εν Αθήναις κυβερνήσεων. Ο κατευνασμός, διά της εμμέσου αποδοχής καίριων διαπραγματευτικών θέσεων του αντιπάλου ή της «κατανοήσεως» επιθετικών ενεργειών του, έχει οδηγήσει σταδιακώς στην εμπέδωση δεδομένων τα οποία, όχι απλώς υπονομεύουν τα ελληνικά εθνικά συμφέροντα και πάγιες αρχές του διεθνούς δικαίου, αλλά καταστρατηγούν και τις προοπτικές σταθεροποίησης του συμπλόκου της Ευρύτερας Μέσης Ανατολής. Ο γεωπολιτικός παράγων της μεταψυχροπολεμικής ανακατανομής ισχύος προκάλεσε περιδινήσεις, οι οποίες σε συνδυασμό με την έλλειψη αυτοδυνάμου και ανεξαρτήτου - χωρίς έξωθεν δεσμεύσεις και αγκυλώσεις - στρατηγικού σχεδιασμού, κατέστησαν ανορθολογική την πλεύση της Ελλάδος εντός του νέου διακρατικού περιβάλλοντος. Από και χαρακτηριστικό παράδειγμα απετέλεσε ανίσχυρο και άτυπο από νομικής πλευράς, «Κοινό Ανακοινωθέν της Μαδρίτης»²⁰ μεταξύ Σημίτη και Ντεμιρέλ (και κατά καμία περίπτωση «Συμφωνία», η οποία απαιτεί και τελείως διαφορετικό νομικό υπόβαθρο) εν έτει 1997 όπου αναφέρεται «η ευχή» όπως:

«Και οι δύο χώρες θα αναλάβουν προσπάθεια να προωθήσουν διμερείς σχέσεις, που θα βασίζονται μεταξύ άλλων και σε [...]:

IV) Σεβασμό στα νόμιμα ζωτικά συμφέροντα και ενδιαφέροντα της κάθε χώρας στο Αιγαίο, τα οποία έχουν μεγάλη σημασία για την ασφάλεια και την εθνική κυριαρχία τους.

*V) Δέσμευση αποφυγής μονομερών ενεργειών στη βάση του αμοιβαίου σεβασμού και της επιθυμίας, ώστε να αποτραπούν συγκρούσεις οφειλόμενες σε παρεξήγηση».*²¹

18. Νταβούτογλου, Α. (2010) ό.π., σελ. 171-180.

19. Ήφαιστος, Π. (2018) «Η αποτυχία της ελληνικής αποτρεπτικής στρατηγικής και «το γκριζάρισμα των νεοελλήνων», διαθέσιμο στο <https://tinyurl.com/y5hq8a4f/> [10/07/2019].

20. Το κοινό ανακοινωθέν δεν αποτελεί Διεθνή συνθήκη ή Διεθνή συμφωνία ούτε αποτελεί δεσμευτικό κείμενο για τις δύο πλευρές. Αποτελεί απλώς ένα ευχολόγιο, μια πολιτική διακήρυξη αρχών, οι οποίες θα πρέπει να διέπουν τις ελληνοτουρκικές σχέσεις.

21. Μάζης, Ι.Θ. (2011), «Γεωπολιτική προσέγγιση και «δημιουργικές ασάφειες», δια-

Το εν λόγω Κοινό Ανακοινωθέν προέκυψε περίπου ένα χρόνο κατόπιν της «Κρίσεως των Ιμίων», γεγονός αρκούntως ενδεικτικό της κατευναστικής διαθέσεως των Αθηνών, στρατηγική επιλογή η οποία εκ των πραγμάτων δεν αφέθηκε ανεκμετάλλευτη από πλευράς της Τουρκίας δηλούσα διά στόματος του Προέδρου της Abdullah Gül εν έτει 2007 ότι «η Τουρκία και η Ελλάδα έχουν νομικά και ζωτικά συμφέροντα και ανησυχίες στο Αιγαίο με μεγάλη σημασία για την ασφάλεια και την εθνική κυριαρχία τους. Έχουν δεσμευθεί με τη Συμφωνία της Μαδρίτης του 1997 να σέβονται τις αρχές αυτές και να διευθετούν τις μεταξύ τους διενέξεις με ειρηνικά μέσα και με αμοιβαία συναίνεση».²² Το Κοινό Ανακοινωθέν προέκυψε υπό την «ενθάρρυνση» της ελληνικής πλευράς από το ΝΑΤΟ και την Ουάσιγκτον, στοιχείο επαληθεύον την αρχική υπόθεση περί «τάσεως διεθνοποιήσεως» του διαύλου του Αιγαίου, ενώ ψιμυθιώνει τις αξιώσεις της Αγκύρας περί «γκρίζων ζωνών», μη επεκτάσεως της αιγιαλίτιδας ζώνης στα 12 ν.μ. και επιβολής casus belli, αμφισβήτησεως της ελληνικής κυριαρχίας επί νησιών και βραχονησίδων, καθώς και επί του μόνου – διεθνοδικαϊκώς προκείμενου – ζητήματος της οριοθετήσεως της υφαλοκρηπίδος.

Η ήδη αναφερθείσα «διεθνοποίηση-ουδετεροποίηση» εντάσσει εν τω συνόλω του και κατ' ενιαίο τρόπο τον Αιγαϊακό Αρχιπελαγικό χώρο και της Ανατολικής Μεσογείου, καθώς άλλωστε πρόκειται περί ενός ενιαίου θαλασσίου διαύλου επί του σημαίνοντος άξονος βορρά-νότου. Προς τούτο, η στρατηγική συμπεριφορά της Ελλάδος ως προς το Κυπριακό ενέχει άμεσες προεκτάσεις στον Αιγαϊακό χώρο, ενώ η σταδιακή εγκατάλειψη του Δόγματος του «ενιαίου αμυντικού χώρου» προς τα τέλη της δεκαετίας του 1990 συνιστά ακόμη μία απτή απόδειξη κατευναστικής πολιτικής και διαθέσεως στρατηγικής περιστολής προς τέρψιν της ανερχόμενης και δυναμικώς ηγεμονικής τουρκικής ισχύος.²³

5. Επιλογική συνεκτίμηση

Η υιοθέτηση και πραγμάτωση κατευναστικής στρατηγικής εκ μέρους της Ελλάδος δεν έχει προκύψει εν κενώ. Η διαδικασία ορισμού του εθνικού συμφέροντος αλλοιώνεται λόγω της εξαρτησιακής λογικής η οποία χαρακτηρίζει το σύνολο των ιστορικών φάσεων του νεοελληνικού κράτους. Οι συνθήκες αποκτήσεως της πολυπόθητης ελευθερίας, η επικράτηση εξαρτωμένων και «κατευναστικών αντι-

θέσιμο στο <https://tinyurl.com/y44vdevk/> [10/07/2019].

22. Μάζης, Ι. Θ. (2011) ό.π.

23. Η στρατηγική περιστολή συντελείται είτε μέσω «μονομερούς εγκαταλείψεως ορισμένων από τις οικονομικές, πολιτικές ή στρατιωτικές δεσμεύσεις ενός κράτους» είτε μέσω «συνάψεως συμμαχιών ή επιδιώξεως προσεγγίσεως με λιγότερο απειλητικές δυνάμεις» είτε μέσω «παραχωρήσεων προς την ανερχόμενη δύναμη» (βλ. κατευνασμός). Gilpin, R. (2006) *Πόλεμος και αλλαγή στη διεθνή πολιτική*. 4^η εκδ. Αθήνα: Ποιότητα. Σελ. 323-326.

Η Αιγιακή πολιτική της Ελλάδος κατά την μετα

λήψεων» πολιτικών ελίτ επί του προσκηνίου και του παρασκηνίου, η υψηλότερη γεωπολιτική αξία του ευρύτερου χώρου δραστηριοποίησης του ελληνισμού και η συνεπαγόμενη – και συνεχιζόμενη – έλλειψη στρατηγικής κουλτούρας και άρνηση στρατηγικού σχεδιασμού συνιστούν ορισμένους λόγους εδραίωσης του χαρακτηριστικού γνωρίσματος της εξαρτήσεως.

Οι μεταψυχροπολεμικές δεκαετίες του 1990 και του 2000, ιδίως αναφορικός με τη στρατηγική της Ελλάδος στο Αιγαίο, αποτελούν ενδεικτικές περιπτώσεις προτάξεως ζητημάτων αλλογενών εν σχέσει με το ορθολογικώς διατυπωμένο εθνικό συμφέρον. Η εν προκειμένω πρόσδεση στο γερμανικό άρμα εμπειρείχε, εξάλλου, τα πάντα, όπως μεταξύ άλλων μια στείρα προσκόλληση σε έναν «εξευρωπαϊσμό» à la carte περιλαμβάνον την ένταξη στην Ο.Ν.Ε., αλλά όχι την εμπέδωση των θεσμικών όψεων λειτουργίας του κρατικού μηχανισμού. Ενώπιον του μεγίστου αυτού διακυβεύματος της εντάξεως εις το «κοινό νόμισμα», κάθε «πολεμοχαρής διατάραξη της ησυχίας» συνιστούσε παραφωνία. Είναι χαρακτηριστικός ο διάλογος μεταξύ του αιμνήστου Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Γλαύκου Κληρίδη και του πρώην Πρωθυπουργού της Ελληνικής Δημοκρατίας Κωνσταντίνου Σημίτη, εντός του πλαισίου χειρισμού της λεγομένης «κρίσεως των S300» εν έτει 1998, όπως τον εξιστορεί ο Γιαννάκης Ομήρου, πρώην Πρόεδρος της Κυπριακής Βουλής και πρώην Υπουργός Αμύνης:²⁴

«Πρωθυπουργός Σημίτης: Τι θα συμβεί αν οι Τούρκοι στείλουν αεροπλάνα για υπερπτήσεις πάνω από τη Λευκωσία;

Πρόεδρος Κληρίδης: Θα τους καταγγείλουμε στο Συμβούλιο Ασφαλείας.

Πρωθυπουργός Σημίτης: Δε θα επηρεαστεί ο τουρισμός σας;

Πρόεδρος Κληρίδης: Θα το αντέξουμε. Η οικονομία μας είναι ισχυρή.

Πρωθυπουργός Σημίτης: Και αν οι Τούρκοι προχωρήσουν σε κάποια μορφής χερσαία επιχείρηση, για να καταλάβουν εδάφη; Τι θα γίνει;

Πρόεδρος Κληρίδης: Θα γίνει πόλεμος!

Ο Σημίτης άκουσε με έκπληξη και έκδηλη ταραχή τη χωρίς δισταγμούς αναφορά του Κληρίδη για πόλεμο και περιορίστηκε να αναφωνήσει επαναλαμβάνοντας τις το ερώτημα: «πόλεμος;» [...] Στη συνέχεια το λόγο πήρε ο Θεόδωρος Πάγκαλος, ο οποίος ανέφερε ότι οι Τούρκοι χρειάζονται ένα επιχείρημα για να μας επιτεθούν και με τους πυράλους τους το προσφέρουμε. Οι Τούρκοι, είτε, θα διενεργήσουν περιορισμένης κλίμακας στρατιωτικές επιχειρήσεις και η ενταξιακή ευρωπαϊκή πορεία της Κύπρου θα υποστεί πλήγμα. «Ξεχάστε αυτή την υπόθεση των πυράλων» κατέληξε».

24. Ομήρου, Γ. (2018), «Ο καυγάς δύο «φίλων» για τους S-300: Όταν ο Κληρίδης άφησε υπόνοιες για «προδοσία» Σημίτη», *Hellas journal*, 12/2018, διαθέσιμο στο <https://tinyurl.com/yyc2w2t7> [15/07/2019].

Απόλυτη προτεραιότητα είχε δοθεί στην οικονομική και νομισματική ευθυγράμμιση της χώρας *μόνον* υπό το κράτος μιας οικονομιστικής και νομικιστικής αντιλήψεως, τηρούσας αποστάσεις από τους Πυλώνες της Ασφαλείας και της Αμύνης και θυσιάζουσας τον εθνικό ορθολογισμό, δηλαδή τα απαιτούμενα της εθνικής αυτοσυντηρήσεως. Επί της συγκεκριμένης διαγνώσεως έγκειται η διαπίστωση περί πλήρους ανορθολογισμού και υιοθετήσεως μιας αλυσιτελούς κατευναστικής στρατηγικής. Η διαφύλαξη των εθνικών συμφερόντων επί του διαύλου Δαρδανελίων-Αιγαίου-Κύπρου κατέστη αναποτελεσματική, εξαιτίας της παντελούς απουσίας βουλήσεως και της αποφυγής εμπράκτου χαλυβδώσεως της γεωπολιτικής θέσεως της Ελλάδος «διά του αμυντικού βραχίονος». Αντ' αυτού, η Ελλάς συγκράτησε αποκλειστικώς το πρώτο σκέλος του ορισμού περί Διεθνούς Δικαίου,²⁵ παραμελώντας τις αναγκαίες πολιτικές και στρατηγικές προϋποθέσεις αρθρώσεως και επικλήσεως νομικών αξιώσεων.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Ηλιόπουλος, Η.Ι. (2017) *Γεωπολιτική των θαλασσιών δυνάμεων: Η γεωγραφία της βρετανικής ισχύος 1815-1956, με συνεκτίμηση του Ανατολικού Ζητήματος και των ανταγωνισμών ισχύος στην Ανατολική Μεσόγειο*. Αθήνα: Λειμών.

Ήφαιστος, Π. (2018) «Η αποτυχία της ελληνικής αποτρεπτικής στρατηγικής και «το γκριζάρισμα των νεοελλήνων», διαθέσιμο στο <https://tinyurl.com/y5hq8a4f/> [10/07/2019].

Μάζης, Ι.Θ. (1997) Γεωπολιτική ανάλυση του εμπορευματικού θαλασσιού διαύλου Δαρδανελίων-Αιγαίου. *Εισήγηση στο διεθνές συνέδριο με θέμα «Διεθνή Συλλογικά Συστήματα Ασφαλείας και ο ρόλος τους στη Ν/Α Μεσόγειο»*. Κέρκυρα, 27, 28, 29 Ιουνίου, Ιονικό Συνεδριακό Κέντρο.

Μάζης, Ι.Θ. (2000) *Μυστικά ισλαμικά τάγματα και πολιτικο-οικονομικό Ισλάμ στη σύγχρονη Τουρκία*. 2^η εκδ. Αθήνα: Προσκήνιο.

Μάζης, Ι.Θ. (2008) *Η γεωπολιτική της ευρύτερης Μέσης Ανατολής και η Τουρκία*. Αθήνα: Λιβάνης.

Μάζης, Ι.Θ. (2011) Γεωπολιτική προσέγγιση και «δημιουργικές ασάφειες», Σκάϊ, διαθέσιμο στο <https://tinyurl.com/y44vdevk/> [10/07/2019].

Μάζης, Ι.Θ. (2012) *Νταβούτογλου και γεωπολιτική*. Αθήνα: Ηρόδοτος.

25. Η ως άνω αναφορά μεταστρέφει για ευνόητους λόγους τον ορισμό του Καθηγητού του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών Ιωάννου Θ. Μάζη περί Διεθνούς Δικαίου: «Διεθνές Δίκαιο καλείται το Συμφέρον μας, εφοδιασμένο με Στρατό, Ναυτικό και Αεροπορία». Μάζης, Ι. Θ. (2000) *Μυστικά ισλαμικά τάγματα και πολιτικο-οικονομικό Ισλάμ στη σύγχρονη Τουρκία*. 2^η εκδ. Αθήνα: Προσκήνιο. Σελ. 572.

Νταβούτογλου, Α. (2010) *Το στρατηγικό βάθος: Η διεθνής θέση της Τουρκίας*. 12^η εκδ. Αθήνα: Ποιότητα.

Ομήρου, Γ. (2018) Ο καυγάς δύο «φίλων» για τους S-300: Όταν ο Κληρίδης άφησε υπόνοιες για «προδοσία» Σημίτη», *Hellas journal*, 12/2018, διαθέσιμο στο <https://tinyurl.com/yyc2w2t7> / [15/07/2019].

Gilpin, R. (2006) *Πόλεμος και αλλαγή στη διεθνή πολιτική*. 4^η εκδ. Αθήνα: Ποιότητα.

Spykman, N. (2004) *Η γεωγραφία της ειρήνης*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Ξενόγλωσση

Blank, S. J., Pelletiere, S. C. and Johnsen, W. T. (1993) Turkey's strategic position at the crossroads of world affairs. *Strategic studies institute of the US army war college*.

Ifestos, P. (1992) Patron-client relations in the emerging security environment. *Jerusalem journal of international relations*, 14 (2), σελ. 35-47.

Jervis, R. (1976) *Perception and misperception in international politics*. Princeton: Princeton university press.

Jervis, R. (1978) Cooperation under the security dilemma. *World politics*, 30 (2), σελ. 167-214.

Mazis, I. Th. (2018) Turkey, Israel, Greece: Reshuffling in the Eastern Mediterranean. *Civitas gentium*, 6 (1), σελ. 13-80.

The Military Balance (1993) NATO. *The Military Balance*, 93 (1), σελ. 30-65.

The Military Balance (1999) NATO and non-NATO Europe. *The Military Balance*, 99 (1), σελ. 30-103.

The Military Balance (2015) Europe. *The Military Balance*, 115 (1), σελ. 57-158.

Walt, S. M. (1987) *The origins of alliances*. New York: Cornell university press.